

Document van de Humanistische Beweging.

Humanisten zijn vrouwen en mannen van deze eeuw, van deze tijd. Zij erkennen antecedenten van het historisch humanisme, en vinden hun inspiratie in de bijdragen van vele verschillende culturen, en niet alleen die welke op dit moment een centrale plaats innemen. Zij zijn bovendien mannen en vrouwen die deze eeuw en dit millennium achter zich laten en zich projecteren naar een nieuwe wereld.

Humanisten voelen dat zij een lange geschiedenis hebben en dat hun toekomst nog veel langer zal zijn. Zij denken in de toekomst, strijdend voor het overwinnen van de huidige algemene crisis. Zij zijn optimisten, geloven in de vrijheid en in de sociale vooruitgang.

Humanisten zijn internationalisten, zij streven naar een universele menselijke natie. Hoewel zij de wereld waarin zij leven beschouwen als één groot geheel, handelen zij in hun eigen directe leefomgeving. Zij streven niet naar een uniforme wereld, maar naar een wereld vol verscheidenheid: divers in etnische groepen, talen en gewoontes; divers in lokale, regionale autonome gebieden; divers in ideeën en aspiraties; divers in levensovertuigingen, zowel atheïstisch als religieus; divers in werk; divers in creativiteit.

Humanisten willen geen bazen, geen machthebbers en geen leiders, en ze voelen zich geen vertegenwoordigers noch leiders van wie dan ook. Humanisten willen geen gecentraliseerde Staat en ook geen Parastaat die hiervoor in de plaats komt. Humanisten willen geen politielegers en ook geen gewapende bendes die daarvoor in de plaats komen.

Maar er is een muur opgetrokken tussen de humanistische aspiraties en de realiteiten van de wereld van vandaag, en de tijd is nu aangebroken om die muur te slechten. Hiervoor is het noodzakelijk dat alle humanisten van de wereld zich verenigen.

I. Het wereldkapitaal.

Hier is de grote universele waarheid: geld is alles. Geld is regering, is wet, is macht. Het is, in wezen, het bestaan, maar meer nog is het de Kunst, de Filosofie en de Religie. Zonder geld doen we niets, zonder geld kunnen we niets. Er bestaan geen persoonlijke relaties zonder geld. Er is geen intimiteit zonder geld en zelfs kalme eenzaamheid is afhankelijk van geld.

Maar we hebben een tegenstrijdige relatie met deze "universele waarheid". De meeste mensen willen deze stand van zaken niet. Dus staan we tegenover de tirannie van het geld. Een tirannie die niet abstract is, want hij heeft een naam, vertegenwoordigers, uitvoerders en vaste procedures.

We hebben niet langer te maken met feodale economieën of nationale industrieën, en zelfs niet met de belangen van regionale groepen. De kwestie is nu hoe deze nog bestaande historische vormen zich aanpassen aan wat wordt gedictreed door het internationale financiële kapitaal. Een speculatief kapitaal dat zich wereldwijd gaandeweg in steeds minder handen concentreert, totdat zelfs de nationale Staat afhankelijk is van kredieten en leningen om te kunnen overleven. Allen bedelen om investeringen en geven garanties zodat de bank het laatste woord heeft in wat uiteindelijk wordt besloten. De tijd komt snel naderbij dat niet alleen de bedrijven zelf, maar ook de rurale gebieden en de steden, het onbetwiste eigendom zullen zijn van het bankwezen. De tijd van de parastaat is in aantocht, een tijd waarin de oude orde vernietigd moet worden.

Tegelijkertijd verdwijnt de traditionele solidariteit. Waar wij in feite mee worden geconfronteerd is de desintegratie van het sociale weefsel, en daarvoor in de plaats zijn er miljoenen mensen gekomen die niet meer echt met elkaar in contact zijn en onverschillig tegenover elkaar staan ondanks de gemeenschappelijke noden waaronder zij te lijden hebben. Het grootkapitaal heeft, door zijn controle over de productiemiddelen niet alleen onze objectiviteit in zijn macht, maar ook, door de controle over de communicatie- en informatiemedia, onze subjectiviteit. En onder die omstandigheden kan het naar hartelust beschikken over de materiële en sociale rijkdommen, en kan het de natuur onherstelbare schade toebrengen en geleidelijk aan de mens steeds meer naar de achtergrond schuiven.

Daarvoor is de technologie ruimschoots voorhanden. En net zoals het bedrijven en staten heeft uitgehold, heeft het ook de Wetenschap ontdaan van zijn betekenis door deze te reduceren tot technologieën die armoede, destructie en werkeloosheid genereren.

Humanisten hoeven niet met een overdaad aan argumenten hun betoog te onderbouwen dat de wereld momenteel over voldoende technologische kennis beschikt om binnen korte tijd de problemen betreffende volledige werkgelegenheid, voedsel, gezondheidszorg, huisvesting en onderwijs, die in grote delen van de wereld voorkomen, op te lossen. Als deze mogelijkheid niet wordt gerealiseerd, komt dat simpelweg doordat dit wordt tegengehouden door de monsterlijke speculatie van het grootkapitaal.

Het grootkapitaal heeft de fase van de markteconomie al uitgeput en is begonnen de samenleving zodanig te disciplineren dat zij de chaos accepteert die het grootkapitaal zelf heeft geproduceerd. Tegenover deze groeiende redeloosheid zijn het echter niet de stemmen van de rede die zich in dialectische oppositie verheffen, maar juist de meest obscure uitingen van racisme, fundamentalisme en fanatisme. En als hele gebieden en gemeenschappen in toenemende mate gestuurd gaan worden door dit nieuwe irrationalisme, dan wordt voor de progressieve krachten de marge om te handelen met de dag kleiner. Anderzijds zijn miljoenen werknemers zich er al bewust van geworden dat de onwerkelijkheden van het statisch centralisme net zo'n schijnvertoning is als de kapitalistische democratie. En net zoals de arbeiders in opstand komen tegen de corrupte top van de vakbond, plaatsen de burgers vraagtekens bij partijen en regeringen. Maar het is nodig deze fenomenen in een constructieve richting te sturen, want anders zullen het spontane protesten blijven die nergens toe leiden. Het is noodzakelijk om in de bevolking de discussie op gang te brengen over de fundamentele thema's van de productiefactoren.

Voor de humanisten bestaan werk en kapitaal als productiefactoren, en apart daarvan zijn er de speculatie en woekerpraktijken. In de huidige situatie strijden de humanisten om de absurde relatie die tussen deze factoren heeft bestaan, totaal te veranderen. Tot nu toe was het zo dat het kapitaal de winst kreeg en de werknemer het salaris, een onevenwichtigheid die werd gerechtvaardigd met het argument dat investeren een "risico" inhoudt... alsof niet elke arbeider zijn heden en zijn toekomst riskeert in de schommelingen van werkloosheid en crisis. Maar daarnaast zijn het management en de besluitvorming in de leiding van ieder bedrijf in het geding. De winsten die niet opzij gezet worden voor herinvestering in het bedrijf, of die niet bestemd zijn voor uitbreiding of diversificatie, worden in toenemende mate gebruikt voor financiële speculatie, net zoals de winsten die niet worden gebruikt om nieuwe arbeidsplaatsen creëren. Daarom moet de strijd van de arbeiders erop gericht zijn het kapitaal een maximaal productief rendement af te dwingen. Maar dit zal slechts toegepast kunnen worden wanneer het management en de leiding door beide partijen gedeeld worden. Hoe kunnen anders massale ontslagen, bedrijfssluitingen en verlies van hele bedrijfstakken voorkomen worden? De grootste schade komt voort uit onderinvesteringen, frauduleuze faillissementen, gedwongen schuldenlast en kapitaalvlucht, en niet uit winsten die verkregen kunnen worden door de productiviteit te verhogen. En als ook maar iemand zou aandringen op inbeslagname van de productiemiddelen door de arbeiders, in navolging van de voorbeelden uit de 19e eeuw, zou hij ook eens rekening moeten houden met het recente mislukken van het werkelijke socialisme.

Wat betreft het argument dat het strak inperken van het kapitaal, net zoals met het werk is gebeurd, er alleen maar toe leidt dat de kapitaalvlucht naar gunstiger oorden alleen nog maar toeneemt, moet benadrukt worden dat dit niet veel langer zo door zal gaan, omdat de irrationaliteit van het huidige schema leidt tot verzadiging en een wereldwijde crisis. Maar bovendien negeert dit argument, los van het feit dat het een radicale immoraliteit omarmt, het historische proces waarbij het kapitaal gestaag wordt overgeheveld naar de bank, met als resultaat dat de ondernemer zelf gereduceerd wordt tot ambtenaar zonder beslissingsbevoegdheid binnen een keten waarin de schijn van autonomie wordt opgehouden. Maar naarmate de recessie heviger wordt, zal datzelfde bedrijfsleven deze punten serieuzer

onder ogen gaan zien.

Humanisten voelen niet alleen de noodzaak om te werken aan kwesties als werkgelegenheid, maar ook op politiek terrein om te voorkomen dat de Staat verwordt tot een instrument van het internationale financieringskapitaal, en om te bereiken dat een rechtvaardiger relatie tot stand wordt gebracht tussen de diverse productiefactoren en om de samenleving de haar ontnomen autonomie terug te geven.

II. Formele democratie versus werkelijke democratie.

Het bouwwerk van de democratie is behoorlijk in verval geraakt doordat haar fundamenteën: scheiding van machten, vertegenwoordiging, en respect voor minderheden, zijn ondermijnd. De theoretische scheiding van machten is onzin. Een kleine speurtocht in de praktijk naar oorsprong en samenstelling van de verschillende soorten macht is voldoende om de innige relaties die hiertussen bestaan aan het licht te brengen. En het zou ook niet anders kunnen zijn, want ze maken allemaal deel uit van eenzelfde systeem. Overal zien we dat de crises van overheersing van de ene afdeling over de ander, van functies die opgeslokt worden, van corruptie en fraude, overeenkomen met de globale overkoepelende economische en politieke situatie van een bepaald land.

Wat betreft de vertegenwoordiging, hebben mensen vanaf het moment dat het universele kiesrecht werd uitgebreid, gedacht dat er maar één enkele handeling bestond tussen de verkiezing van hun vertegenwoordigers en de beëindiging van hun mandaat. Maar naarmate de tijd verstreek, zijn ze duidelijk gaan inzien dat er in feite twee handelingen zijn: de eerste waarbij velen weinigen kiezen, en de tweede waarbij die weinigen de velen verraden door belangen te vertegenwoordigen die niets te maken hebben met het verkregen mandaat. En dit kwaad wordt al uitbroeid in de kern van de politieke partijen, die gereduceerd zijn tot weinig meer dan een handvol leiders die volledig het contact kwijt zijn met de behoeftes van het volk. Via het partijapparaat financieren machtige belangen de kandidaten en zij schrijven voor welk beleid door hen moet worden gevoerd. Dit alles wijst op een diepgaande crisis aangaande begrip en verwezenlijking van de vertegenwoordiging.

Humanisten strijden om de praktijk van de vertegenwoordiging te veranderen, waarbij zij het grootste belang hechten aan volksraadpleging door middel van referenda, plebiscieten en rechtstreekse verkiezingen van de kandidaten. In veel landen bestaan immers nog steeds wetten die onafhankelijke kandidaten ondergeschikt maken aan politieke partijen, of meer nog aan politiek gekonkel en financiële restricties, en hen zo belemmeren zich vrij aan de wil van het volk te presenteren. Iedere Grondwet of wet die in strijd is met het volle vermogen van burgers om te kiezen of gekozen te worden, spot met de werkelijke democratie, die immers staat boven iedere juridische regelgeving. En om ervoor te zorgen dat de kansen voor iedereen gelijk zijn, moeten de nieuwsmedia zich gedurende verkiezingsperiodes ten dienste stellen van het volk, en zij moeten alle kandidaten precies dezelfde kansen geven om hun plannen aan het volk te presenteren. Anderzijds moeten er ook wetten komen over politieke verantwoordelijkheid, waarmee een ieder die niet nakomt wat hij aan zijn kiezers heeft beloofd, riskeert te worden berispt, uit zijn functie te worden gezet, of politiek berecht te worden. Want het huidige alternatief, waarbij personen of partijen die hun verkiezingsbeloftes niet nakomen het risico lopen om bij eventuele volgende verkiezingen verslagen te worden, vormt in de praktijk absoluut geen belemmering voor handeling twee van de politici: het verraden van de personen die zij zeggen te vertegenwoordigen. En wat betreft de meest rechtstreekse raadpleging van het volk over de meest urgente kwesties, komen er iedere dag meer mogelijkheden dank zij de nieuwste technologieën. Het is niet de bedoeling om hiermee gemanipuleerde enquêtes en opinieonderzoeken de voorrang te geven, maar juist om werkelijke participatie en direct stemmen met behulp van geavanceerde elektronische en computer apparatuur te vergemakkelijken.

In een werkelijke democratie moeten ook minderheden de garanties krijgen die aansluiten bij hun recht op vertegenwoordiging, en geen enkele maatregel die nodig is om hun integratie en

ontwikkeling te bevorderen, mag achterwege blijven. Op dit moment smeken de door vreemdelingenhaat en discriminatie geplaagde minderheden om erkenning, en het is de verantwoordelijkheid van de humanisten om dit thema voorrang te geven en om op alle fronten de strijd te voeren tot het neofascisme - openlijk zowel als verhuld - is overwonnen. Kortom, strijden voor de rechten van minderheden is strijden voor de rechten van alle mensen.

Maar onder druk van de gecentraliseerde Staat, die vandaag niets anders is dan een ongevoelig instrument in de handen van het grootkapitaal, worden in het conglomeraat van een land hele provincies, streken of autonome gebieden onderworpen aan dezelfde soort discriminatie als de minderheden. Maar hieraan moet een einde worden gemaakt door de aanzet tot een federatieve organisatievorm, waarbij de werkelijke politieke macht weer terugkeert in de handen van deze historische en culturele instanties.

Kortom, door de hoogste prioriteit te geven aan de thema's van kapitaal en werk, de thema's van de werkelijke democratie, en de doelen van decentralisatie van het staatsapparaat, wordt de politieke strijd op de weg gezet naar de schepping van een nieuw soort samenleving. Een flexibele samenleving die constant verandert, in harmonie met de dynamische behoeften van de volken die dag na dag meer verstikt raken door de afhankelijkheid.

III. De Humanistische Stellingname.

De actie van de Humanisten is niet geïnspireerd op hoogdravende theorieën over God, de Natuur, de Samenleving of de Geschiedenis. Zij gaat uit van de levensbehoeften, die in eerste instantie bestaan uit het verwijderen van pijn en het naderbij brengen van plezier. Maar het menselijk leven voegt aan die behoeftes haar toekomstverwachtingen toe, gebaseerd op de ervaring uit het verleden en de intentie om de huidige situatie te verbeteren. De ervaring van het menselijk leven is niet simpelweg het product van natuurlijke en fysiologische selecties en cumulaties, zoals bij alle soorten het geval is, maar sociale ervaring en persoonlijke ervaring, die erop zijn gericht om pijn in het heden te overwinnen en in de toekomst te vermijden. Haar werk, gecumuleerd in sociale producties, wordt van generatie op generatie doorgegeven en getransformeerd in een voortdurende strijd om natuurlijke voorwaarden te verbeteren, zelfs die van het eigen lichaam. Daarom moet de mens gedefinieerd worden als een historisch wezen, die door zijn sociale handelwijze in staat is om de wereld en zijn eigen natuur te veranderen. En telkens als een individu of een groep mensen hun wil gewelddadig opleggen aan anderen, slagen zij erin de geschiedenis stop te zetten door hun slachtoffers in "natuurlijke" objecten te veranderen. De natuur kent geen intenties, dus als de vrijheid en de intenties van anderen worden ontkend, worden zij veranderd in natuurlijke objecten, in gebruiksvoorwerpen.

Voor de vooruitgang van de mensheid, in langzaam opgaande lijn, is het nodig de natuur en de samenleving te veranderen, door de gewelddadige dierlijke toe-eigening te elimineren die enige mensen toepassen op anderen. Als dit gebeurt, zullen we overgaan van de prehistorie naar een volwaardige menselijke geschiedenis. In de tussentijd kunnen we géén andere centrale waarde als uitgangspunt nemen dan die van de mens volwaardig in zijn realiseringen en in zijn vrijheid. Daarom verkondigen humanisten: "Niets boven de mens en geen enkel mens onder een ander mens". Door God, de Staat, het Geld of enig ander instituut tot centrale waarde te maken, wordt de mens ondergeschikt gemaakt en worden de voorwaarden gecreëerd voor latere overheersing of opoffering van de mens. Humanisten zijn heel duidelijk op dit punt. Humanisten zijn atheïsten of gelovigen, maar hun atheïsme of geloof vormt niet het uitgangspunt om hun visie op de wereld en hun daden te onderbouwen. Zij gaan uit van de mens en zijn directe behoeften. En als zij in hun strijd voor een betere wereld een intentie menen te ontdekken die de Geschiedenis in een progressieve richting voortstuwt, stellen zij dat geloof of die ontdekking in dienst van de mens.

Humanisten stellen de fundamentele vraag: weten of men wil leven en besluiten onder welke voorwaarden men dat doet.

Alle vormen van fysiek, economisch, racistisch, religieus, seksueel en ideologisch geweld, die

zijn toegepast om de vooruitgang van de mens te blokkeren, zijn weerzinwekkend voor humanisten. Alle vormen van openlijke of latente discriminatie worden door humanisten openlijk veroordeeld.

Humanisten zijn niet gewelddadig, maar bovenal zijn zij geen lafaards en omdat hun daden betekenis hebben, zijn zij niet bang om geweld het hoofd te bieden. Humanisten verbinden hun persoonlijke leven met het maatschappelijke leven. Zij stellen geen valse tegenstrijdigheden aan de orde en daarin wortelt hun coherentie.

Met deze thema's is een duidelijke scheidslijn getrokken tussen het Humanisme en het Antihumanisme. Het Humanisme stelt werk boven grootkapitaal, werkelijke democratie boven formele democratie, decentralisatie boven centralisatie, antidiscriminatie boven discriminatie, vrijheid boven onderdrukking, en de zin van het leven boven berusting, medeplichtigheid en absurditeit.

Omdat Humanisme is gebaseerd op vrijheid van keuze, biedt het de enige geldige ethiek van dit moment. Omdat Humanisme gelooft in intentie en vrijheid, maakt het onderscheid tussen vergissing en kwade trouw, tussen degene die zich vergist en de verrader.

IV. Van naïef humanisme naar bewust humanisme.

Aan de basis van de samenleving, op de plaatsen waar werknemers wonen en werken, moet het humanisme dat wat nu nog simpele protesten zijn, omzetten in een bewuste kracht die zich richt op de verandering van de economische structuren.

De strijd van bezielde leden van vakbondsorganisaties en progressieve politieke partijen zal steeds meer coherent worden naarmate zij de top van de organisaties waartoe zij behoren, weten te veranderen door hun organisaties een nieuwe oriëntatie te geven die, boven de korte termijn eisen, de allerhoogste prioriteit geeft aan de fundamentele standpunten die door het Humanisme uitgedragen worden.

Grote groepen studenten en docenten, die gewoonlijk al gevoelig zijn voor onrecht, zullen zich steeds bewuster worden van hun wil tot verandering naarmate de algehele crisis van het systeem hen directer raakt. En natuurlijk zijn de mensen van de Pers die in contact zijn met de dagelijkse tragedie, nu in de gelegenheid om in humanistische richting te werken, net zoals bepaalde intellectuelen wiens producties strijdig zijn met de richtlijnen die door dit onmenselijke systeem gepropageerd worden.

Uitgaande van zoveel menselijk leed, zijn er vele houdingen die uitnodigen tot de belangeloze daad ten gunste van de bezitlozen of gediscrimineerden. Verenigingen, vrijwilligersgroepen en belangrijke delen van de bevolking komen bij gelegenheid in actie om hun positieve bijdrage te leveren. En ongetwijfeld bestaat een van hun bijdragen uit het produceren van veroordelingen inzake deze problemen. Dergelijke groepen zijn bij hun acties echter niet gefocust op het veranderen van de onderliggende structuren die de basis vormen van het kwaad. Deze houdingen dienen eerder beschouwd te worden als Humanitaire inspanningen dan als daden van een bewust Humanisme. Maar in die houdingen komen reeds protestvormen en acties voor die ontvankelijk zijn om verder uitgediept en uitgebreid te worden.

V. Het Antihumanistische Gebied.

Naarmate de door het grootkapitaal gemobiliseerde krachten de volken meer en meer dreigen te verstikken, komen incoherente houdingen naar boven, die aan kracht winnen door dat onbehagen uit te buiten en het te richten op valse schuldigen. Aan de basis van al deze vormen van neofascisme ligt een diepgaande ontkenning van de menselijke waarden.

Vergelijkbaar hiermee is de afwijkende mening van bepaalde ecologische stromingen, die de natuur belangrijker achten dan de mens. Zij stellen niet dat de ecologische ramp een ramp is juist omdat hij de mensheid in gevaar brengt, maar omdat de mens een aanslag heeft gepleegd op de natuur. Volgens sommige van deze stromingen is de mens besmet en besmet hij daarom de natuur. Voor hen zou het beter zijn geweest als de medische wetenschap niet zo veel

succes had geboekt in haar strijd tegen ziekten en bij het verlengen van het menselijk leven. "Eerst de aarde" roepen ze hysterisch, wat ons doet denken aan de leuzen van het nazisme. Vandaar is het maar een kleine stap naar de discriminatie van vervuilende culturen, van buitenlanders die bevuilden en verontreinigen. Deze stromingen worden ook verwezen naar het anti humanisme, omdat zij in wezen de mens verachten. Hun mentoren verachten zichzelf, wat weerspiegeld wordt in de nihilistische en suïcidale tendensen die momenteel zozeer in de mode zijn.

Er is in onze samenleving echter een grote groep oplettende mensen die ook aanhangers zijn van de milieutheorie, omdat ze de ernst inzien van het probleem dat daarmee aan de kaak worden gesteld. Maar als deze milieutheorie het humanistische karakter aanneemt wat ermee overeen komt, zal het de strijd richten op diegenen die de aanstichters zijn geweest van deze ramp: het grootkapitaal en de keten van destructieve industrieën en bedrijven, die zo nauw verweven zijn met het militair-industriële complex. En alvorens zich te bekommeren om de zeehondjes, zal het zich bezighouden met de honger, de overbevolking, de kindersterfte, ziektes en het ontbreken van minimale sanitaire voorzieningen en huisvesting in grote delen van de wereld. En het zal de nadruk leggen op werkloosheid, uitbuiting, racisme, discriminatie en intolerantie in een wereld die in technologisch opzicht zo geavanceerd is, maar die tegelijkertijd zulke enorme ecologische verstoringen teweeg brengt omwille van haar irrationele groei.

Het is niet nodig om te veel bespiegelingen te wijden aan hoe rechts functioneert als politiek instrument van het antihumanisme. In hen bereikt kwade trouw soms zulke extremen, dat sommige exponenten zich met enige regelmaat presenteren als vertegenwoordigers van het "Humanisme". En hier heeft het ook niet ontbroken aan listige papen, die gepretendeerd hebben te theoretiseren over de basis van een belachelijk "Theocentrisch Humanisme" (?). Die mensen, die godsdienstoorlogen en inquisities hebben uitgevonden, en die de scherprechters waren van de grondleggers van het westerse humanisme, hebben zich nu de deugden van hun slachtoffers toegeëigend. Zij zijn zelfs zo ver gegaan die historische humanisten "hun dwalingen te vergeven". Zo schaamteloos zijn zij te werk gegaan in hun semantisch banditisme dat deze vertegenwoordigers van het antihumanisme zelfs gepoogd hebben zich te omhullen met de naam "humanisten".

Het is een onmogelijke opgave een inventaris te maken van alle middelen, instrumenten, vormen en uitdrukkingen waarover het Antihumanisme beschikt. Maar het ophelderen van enkele van hun meest slinkse praktijken zal er al toe bijdragen dat veel spontane of naïeve humanisten hun opvattingen en de betekenis van hun sociale praktijk gaan herzien.

VI. Humanistische Actiefronten.

Met het doel een sociale beweging te worden die kan steunen op een brede basis, organiseert het Humanisme actiefronten op de werkplek, in woonwijken, binnen de vakbonden, en op politiek en cultureel niveau. Door zo te werk te gaan, schept het de voorwaarden voor de vele progressieve krachten, groepen en individuen om zich aan te sluiten zonder hun eigen identiteit of kenmerken te verliezen. Een dergelijke beweging heeft tot doel de bundeling te stimuleren van die krachten die in toenemende mate invloed kunnen uitoefenen op brede lagen van de bevolking en zodoende met hun actie richting geven aan de sociale verandering. Humanisten zijn niet naïef en ook niet dol op verklaringen die thuis horen in romantische tijdperken. In dat opzicht beschouwen zij hun voorstellen zeker niet als de meest geavanceerde uiting van het sociale bewustzijn, en ook denken zij niet aan hun organisatie als iets wat onbespreekbaar zou zijn. Humanisten pretenderen niet de vertegenwoordigers van de meerderheid te zijn. Humanisten handelen simpelweg in overeenstemming met wat naar hun oordeel juist is, en zij richten zich daarbij op de veranderingen waarvan zij geloven dat die het meest geschikt zijn en ook mogelijk in deze tijd waarin zij moeten leven.